

הרב יואל פרידמן

חיוב הפקר בפירות מאוצר בית דין - תגובה

הרב יעקב אפשטיין 'חיוב הפקר בפירות אוצר בית דין' מחדש שכאשר פירות היו ברשות אוצר בית דין פטורים מן הביעור בין אם האדם הפרטי לקח את הפירות לפני זמן הביעור ובין אם לקח אותם לאחריו; ובזה הוא משיג על מאמרנו 'ביעור פירות של אוצר בית דין' ס' התורה והארץ ח עמ' 138-148. בתגובתנו זו נשיב ב'קצירת האומר' והרוצה לעיין יעיין שם.

לאחר העיון במאמרו לא מצאנו ולו ראייה אחת שמפורש בה שפטור מן הביעור אפילו במקרה שהאדם הפרטי לקח את הפירות לפני שהגיע שעת הביעור, ולענ"ד בכל המקורות שהוא מביא מדובר שהפירות נמצאים ברשות אוצר בית דין או שהאדם הפרטי לקח את הפירות מאוצר בית דין לאחר שכבר הגיע זמן הביעור.¹ והסברה מבוארת ופשוטה, כדברי הרמב"ן ויקרא כה, ז: שכאשר הפירות הם ברשות אוצר בית דין 'הרי הם כמבוערים מן הבית', והרי הם מופקרים ועומדים ושייכים לכל, בהיות אוצר בית הדין נציגו של הציבור. אך ברור שאם האדם הפרטי לקח את הפירות לפני שעת הביעור, מה בכך שהם עברו דרך אוצר בית דין, הלא ברגע חיוב הביעור הם אינם מופקרים, ולכן הם חייבים. 'ראיותיו' של הרב אפשטיין נובעים רק מן הפרשנות שהוא מייחס למקורות הנ"ל אך בעיקר מנקודת המוצא שלו בהבנת מצוות הביעור. לדעתו חובת הביעור אינה חובת הפקר מיוחדת

1. כך גם בדברי האחרונים שהרב אפשטיין מביא: שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' צב אות ה; וכן משנת יוסף פ"ט מ"ח (ח"ד עמ' פז).

אלא היא חלק ממצוות ההפקר הראשונה, ולכן לדעתו כאשר הפירות עברו דרך אוצר בית דין, אזי כאילו כבר נתקיימה חובת הביעור, והנוטל מאוצר בית דין פטור מן הביעור גם אם הוא לקח את הפירות לפני שהגיעה שעת הביעור. וז"ל הרב אפשטיין:

ולכן הביעור אינו נצרך כפעולה מאוחרת המשלימה את ההפקר הראשוני של 'ונטשתה'. ביעור פירות שביעית אינו סיום הההפקר והפסקתו, אלא הוא עצם ההפקר, ואם לפניו ההשוואה של עשיר ועני היתה חלקית וכל אחד יכל לקחת כמות גדולה, הרי לאחר הביעור כ"א מקבל מזון ג' סעודות וכו'. בשינוי המצב מנטילה פרטית לחלוקה דרך האוצר בית דין קרבו את הביעור ויצרו מיד מצב של אחר הביעור. ולכן פירות שעברו מהאוצר ליד מקבליהן אינם צריכים ביעור נוסף.

וכבר קדמו בסברה זו הגרי"פ פערלא, ספר המצוות לרס"ג ח"א עמ' רסו-רסז, אם כי לא את המסקנה שהוציא הרב אפשטיין, ובזה מבאר הגרי"פ דעת רס"ג שלא מנה את מצוות הביעור כמצוות עשה עצמאית.

אך לענ"ד הסברה שאין הבדל עקרוני בין ההפקר הראשון של 'והשביעית תשמטנה ונטשת' להפקר של הביעור צ"ע; ובכפליים מוקשית היא המסקנה שהסיק ממנה הרב אפשטיין.

ראשית אם חובת הביעור אינה חובת הפקר מיוחדת מדוע נאסרו הפירות דווקא לאחר שהגיע זמן הביעור? הרי להרבה ראשונים אין איסור שמור, ואעפ"כ ברור שאם לא ביער הפירות אסורים (שביעית פ"ז מ"ז ור"ש שם). ובנוסף, חובת ההפקר הראשונית היא רק על בעל השדה ואילו חובת ההפקר של הביעור היא חובה על כל אדם שיש לו פירות שביעית. ועוד להרבה ראשונים לא מנו את חובת ההפקר כמצוות עשה, שכן היא אפקעתה דמלכא (ב"מ לט ע"א, קו ע"א) ואילו חובת ההפקר בביעור היא מוטלת על הגברא אם מדאורייתא ואם מדרבנן. ואלו הסוברים שהיא חובה מדאורייתא למדו זאת מן הפסוק 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול' – '...כלה לחיה מן השדה כלה לבהמתך מן הבית'.²

2. ספרא ויקרא כה, ז; פסחים נב ע"ב; תענית ו ע"ב.

שנית, אם לא מתחדשת שום חובה מיוחדת בעת הביעור, מדוע רק כאשר הפירות עוברים דרך אוצר בית דין הם נפטרים מן הביעור כי 'קרבו את הביעור ויצרו מיד מצב של אחר הביעור'. לפי שיטתו של הרב אפשטיין כל אדם פרטי שלקח פירות שביעית היה צריך להיות פטור מן הביעור, שכן החקלאי הפקיר את פירותיו והאדם הפרטי לקח מן המופקר בדיוק כהפקר אוצר בית הדין!?

הרב אפשטיין מצטט את דברי הרמב"ן אך מדגיש רק את הרישא של דבריו, אך מן הסיפא נראה ההפך מדבריו:

ואלו הפירות המכונסים לאוצר בית דין אינן צריכין ביעור אחר שכבר מבערין הם מן הבית, ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד ב"ד ולאכלן.

ומכאן שרק אם לקח את הפירות מידי אוצר בית דין לאחר הביעור אז מותר לאוכלן, אך אם לקח אותם לפני הביעור חייב בביעור. ואף מן הרישא אין להוכיח כלום, שכן הרמב"ן מבאר שפירות שמכונסים ונמצאים ברשות אוצר בית דין אינם צריכים ביעור, אך מניין שלאחר שיצאו מרשות אוצר בית דין אינם צריכים ביעור?

הרב אפשטיין מסתייע גם מדברי החזון איש והגרש"ז אויערבאד, אך לא נראה כן בדבריהם.

מדברי החזון איש (ס"א י"א ס"ק ז ד"ה ואם) נראה שסיבת הפטור היא מפני שכאשר הפירות הם ברשות אוצר בית דין הרי הם כהפקר, שכן החזו"א מדמה את הפירות במחובר לפירות שנמצאים ברשות אוצר בית דין, והמכנה המשותף הוא שבשניהם הם הפקר, ולכן אין בהם חובת ביעור. וז"ל החזו"א שם:

אם הגיע זמן הביעור ויש לו לבעה"ב פירות במחובר... לדעת הרמב"ן אין בהן דין ביעור כיון שהן הפקר שכל זמן שהן מחובר רחמנא אפקרינהו, וכמש"כ רמב"ן דבזמן שנוטלין ב"ד לאוצר א"צ ביעור יותר...

וכ"כ הגרש"ז אויערבאד (מנחת שלמה ח"א ס"א נ"א ס"ק יז):

ביעור פירות שביעית שהיו ברשות אוצר ב"ד לפני זמן הביעור לכאורה נראה דמה שהי' ברשות האוצר ב"ד לפני זמן הביעור אינו יכול לפטור את הפירות מחובת ביעור לכשיגיע הזמן, שהרי

**אפי' הי' הפקר גמור כל הזמן, מ"מ הזוכה בהם לעצמו לפני זמן
הביעור שפיר חייל עליו אח"כ חובת ביעור ואם כן מהיכ"ת
נימא דמה שהפירות היו באוצר בי"ד עדיף טפי מהפקר ממש.**

הרב אפשטיין גם מציין שהגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה תניינא ח"ג ס' קכג אות
י) 'חזר בו מחלק מהבנותיו באוצר בית דין, ואמנם הגרש"ז א באמת מבאר שחובת
הביעור היא המשך של ההפקר הראשון 'ומחזיר אותם בכך לאותו ההפקר שהיו
קודם במחובר, ואעפ"כ הוא אינו מסיק כרב אפשטיין שאם הפירות הגיעו לידים
פרטיות מאוצר בית דין – הם פטורים מן הביעור:

**רק העיקר הוא לדעת שצריכים שוב פעם להפקיר ולזכות אח"כ
כזוכה מן ההפקר, ולפי"ז פירות שנשארו הפקר במחובר או נלקחו
לאוצר בי"ד ולא זכה בהם שום איש רק נשארו כך עד לאחר
שכלה לחיה מן השדה, שפיר יכולים לזכות בהם עד עולם...**

היחיד שכתב כדבריו הוא הראשון לציון הרה"ג משה שלמה עמאר שליט"א,³
ואף הוא כתב להקל וסינף את סברתו למה שכתב בס' חרדים (שער מצוות התלויות
בארץ, פרק הביעור) שאם היה אנוס או שוגג ולא ביער אין הפירות אסורים. לכן
נראה למעשה שפירות שנמצאים ברשות אוצר בית דין או שאדם פרטי לקח
מאוצר בית דין לאחר הביעור – הפירות פטורים מן הביעור, **אך אם אדם לקח את
הפירות מאוצר בית דין לפני הביעור – חייב בביעור.**⁴ אם היה אנוס, שגג או שכח
שהגיע זמן הביעור ולא ביער, אפשר להקל, ואז יפקיר כשנזכר והפירות מותרים.

3. ועי' במה שכתבנו במאמרנו הנ"ל עמ' 145 הערה 10.
4. וכן נפסק בחוברת שמיטה לצרכן תשמ"ז, עמ' 72 והערה 8; ובס' קטיף שביעית עמ' 304
הערה 10; ובס' משפטי ארץ, שביעית, עמ' 217 סעי' ח והערה 26; וכן פסק גם הגר"ן קרליץ,
חוט השני ח"ב עמ' שנא.